

סימן סה

השלמת קדיש קדושה וברכו

הראשונים הביאו פסוקים ומאמרי חז"ל, שניתן לאומרם בכדי להשלים למי שהחסיר באמירת או שמיעת קדיש קדושה וברכו.

הטור בסי' קל"ב לגבי אמירת קדיש ביחיד, כ' דאם הוא ת"ח יעסוק באגדתא זו, ומקורו קדום מסידור ר"ע גאון ח"א סי' סח. וכן בספר הרוקח (עמ' רלח) הביא וסידר התפילות, וכ"ה בב"י סי' נט, כמו"כ בראבי"ה (סי' ב') הביא כן והוסיף עוד פסוקים ומאמרי חז"ל שניתן לאומרם.

אוצר החכמה

והיחיד"א בספרו עבודת הקודש (צפורן שמיר סי' ב' אות כו, כז) הביא הברייטא, ומשמע מדבריו שאומרה "במקומה" דהיינו אחר ישתבח, וכתב וזה לא יעשה אלא באונס גדול, כגו' שהוא בדרך או חולה, אבל אם אין לו אונס לא יעשה בנפשו שקר לבטל תפלה בציבור, שמבטל כמה מצוות ועונשו גדול, ואמרו רז"ל במדרש כונן מי שמגרע איש"ר וברכו חייב בנידוי.

וכ"ה באור הישר (עמוד העבודה, סי' ז') דכשמתפלל ביחידי צריך לומר בריתות ואומרה במקומה.

אך בבן איש חי (פר' ויגש, יח) כתב דהעלה בספרו מקבצאל, דלא יפסיק בין ישתבח ליוצר דלא כחסד לאלפים אלא יאמר קודם עלינו לשבח וכן בערבית קודם הברכה.

ובכפה"ח (סי' נ' סק"ט) הביא דבריו, וכתב דאם א"א באופנים הנ"ל יאמר אחר התפילה. (וע"ע יביע אומר ח"ג סי' י"ד).

וכן השיב לי הגר"ח"ק שליט"א דיש לאמרם לאחר התפילה.

נסדרם הנה כפי המסודר בסידור היעב"ץ (אחורי בית הכפורת - בית יד, מהדר"ח עמ' שז) ונוסיף לכך מקורות, ביאורים ופירושים

מי שלא ענה אמן יהא שמיה רבא, יאמר:

תנ"א. אָמַר רַבִּי יוֹסִי. פַּעַם אֶחָת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְנִכְנְסִתִּי לְחֶרֶבָה מִחֶרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל. בָּא אֵלָיָהּ זְכוּר לְטוֹב וְשָׁמַר לִי עַל הַפֶּתַח. וְאָמַר לִי מָה קוֹל שְׁמַעַת

בְּחֶרֶף זֶה. אָמַרְתִּי לוֹ. בַּת קוֹל שְׁמִנְהֶמָּת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת. אוֹי לִי שֶׁהַחֲרָבָתִי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרְפָתִי אֶת הַיֶּכָלִי וְהַגְלִיתִי בְּנֵי לְבִין אֲמוֹת הָעוֹלָם. אָמַר לִי. בְּכָל יוֹם אוֹמֶרֶת כֶּה. כְּשִׂישְׁרָאֵל נִכְנָסִים לְבֵיתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵיתִי מִדְּרָשׁוֹת וְעוֹנִין אִמֵּן יְהִי שְׁמִיהּ רַבָּא מְכַרְךָ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַעֵנֵעַ בְּרָאשׁוֹ וְאוֹמֵר. אֲשֶׁרִי הַמֶּלֶךְ שְׁמִקְלָסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כֶּה. מָה לוֹ לֹאב שֶׁהַגְלָה אֶת בְּנָיו. וְאוֹי לָהֶם לְבָנִים שְׁגָלוּ מַעַל שְׁלַחַן אֲבִיהֶם: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי. כָּל הָעוֹנָה אִמֵּן יְהִי שְׁמִיהּ רַבָּא מְכַרְךָ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא בְּכָל כַּחוֹ קוֹרְעִין לוֹ גִּזְרֵי דִּינֵו. שְׁנֵאמַר בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהַתְנַדֵּב עִם בְּרָכוֹ ה'. מָה טַעַם בְּפָרַע מַשּׁוּם דְּכָרְכוּ אֶת ה': אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִישׁ. כָּל הָעוֹנָה אִמֵּן בְּכָל כַּחוֹ. פּוֹתְחִין לוֹ שְׁעָרֵי גֶן עֵדֶן. שְׁנֵאמַר פִּתְחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גֹי צַדִּיק שׁוֹמֵר אֲמוּנָה. אֵל תִּקְרִי שׁוֹמֵר אֲמוּנָה. אֵלָּא שְׁאוּמֵר אֲמוּנָה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גְּדִיָּא. כָּל מִי שֶׁעוֹנָה אִמֵּן בְּעוֹלָם הַזֶּה זֹכֶה וְעוֹנָה אִמֵּן לְעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵאמַר בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אִמֵּן וְאִמֵּן. אִמֵּן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאִמֵּן לְעוֹלָם הַבָּא.

מאי אמן. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא. א-ל מֶלֶךְ נֶאֱמָן. הֵהוּא יִשְׂרָאֵל וְגוֹי דְּהוּוּ יְתָבִי. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל קוֹל יְהִי שְׁמִיהּ רַבָּא מְכַרְךָ בְּבִי בְּנִישְׁתָּא. קָם וְנָפַק. אָמַר רַבָּא. לֹא לִימָא אִינְשׁ יְהִי שְׁמִיהּ רַבָּא וְהִדְר מְכַרְךָ. אֵלָּא יְהִי שְׁמִיהּ רַבָּא מְכַרְךָ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא בְּהִדְרֵי אָמַר רַב סְפָרָא מִשְׁה. שְׁפִיר קְאָמַרְתָּ. אִסִּיקִי מִיִּלְתָּא הִיא. וְלִית לָן בְּה:

מקורות:

תניא ברכות ג' ע"א, א"ר יהושע שבת קי"ט ע"ב, בפרוע שופטים ה, ב, פתחו ישעיה כו, ב, א"ר יהושע בן גדיא ילקו"ש תהלים רמז תשמא ברוך תהלים ^{מכילתא} פ"ט, נג. מאי אמן שבת קי"ט ע"ב. אמר רבא סוכה ל"ט ע"א.

המדרש

ביאורים ופירושים

ושמר לי על הפתח - פרש"י ושמר - והמתין, כמו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית (סנהדרין ס"ג ע"ב) וכו' וכן ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא) שומר אמונים (ישעי' כו, ב).

ובחפץ ה' ובשפ"א (עמ"ס ברכות דף ג' ע"א) פי' שהכוונה היא מל' שמירה, ששמר עליו ממזיקין ומפולת. (וע"ע תולדות יעקב יוסף פר' שלח ד"ה בזה).

בת קול - ביארו התוס' (במס' סנהדרין דף י"א ע"א ד"ה בת) יש אומרים, שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח, ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעים לכך קורין אותו בת קול.

ובתוס' יו"ט (יבמות פט"ז מ"ו) ביאר שהוא קול שנשתמש בו לאחר שפסקה הנבואה, והוא קול מחודש מהבורא יתברך להודיע סודו ליראיו, ואותו קול קראוהו בת קול, והטעם שנקרא בת קול, לפי שאינו קול לו, ולא קול אליו כמו שנאמר (במדבר ז, פט) וישמע את הקול מדבר אליו שזהו נבואה ממש. שקול זה שאנו מדברים

בו הוא דוגמתו במדרגה למטה ממנו ולכך קראוהו בת קול, שהיא הבת לאביה, ומפני חלישות כוחה לא קראוהו בן קול אלא בת קול.

אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין האומות - בבן יהוידע ביאר, דבאמת חורבן הבית היה בו טובה לישראל שניצלו מן הכליה על ששפך חמתו בעצים ואבנים (עי' קידושין לא ע"ב) אך דא עקא שלא הפסיק החורבן, אלא נעשה ג"כ שריפת היכל, שהיה בזה חילול השם יותר, ולא די שריפת היכל ג"כ להציל את ישראל אלא גם הגלותם לבין האומות. ולא ניצלו בשריפת ההיכל והוצרכו גם לגלות.

כל שעה שישראל נכנסין לבית הכנסת וכו' הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו וכו' מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים וכו', - ובקרבן אורה (עמ"ס ברכות) ביאר דהנה באמת אף בשעת הגלות, שכינת כבוד מלכותו יתברך עם ישראל אלא דאינו דומה התגלות מלכותו בהיות ישראל שרויין על אדמתן, ומשכן ה' בתוכן, ושמו הגדול והקדוש נקרא עלינו, בכל מיני טובה וברכה, אבל בשעת הגלות כבודו ית' בהסתר, ואוצר הברכה נחסם, ולזה אנו מתפללין יהא שמו הגדול מבורך, אבל יש עוד בחינה אחת התגלות אהבתו יתברך אלינו כאב עם הבנים בתכלית היחוד והאהבה אשר לזה הוא למסך מבדיל כמשאחז"ל (ברכות ל"ב ע"ב) מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, ומה שנאמר לישראל לרוב אהבתו יתברך עלינו (ישעי' מט, ג) ישראל אשר בכך אתפאר, בעת הגלות נאמר (איכה ב, א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל, והנה אמרו ז"ל (ברכות ו' ע"א) קב"ה מניח תפילין ונאמר בהם שבח ישראל, ולזה אמרו ז"ל (סנהדרין מו ע"א) בשעה שהאדם חוטא שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, כי בעבור חטא האדם הפגם בא לשני דברים אלו, הא' להשליך תפארת ישראל והב' מיעוט הברכה וההשפעה העליונה אשר בעת הגלות בכלל ולכל אחד בפרט, מפני החטא וה' הטוב רצונו להיטיב כמש"א (תהלים קמד, טז) פותח את ידך כו' לזאת אומרת בשעת החטא קלני מראשי כי הפאר אינו בשלימות, קלני מזרועי כי החטא סותם צינורי השפע, וזה שאמרו ז"ל כאן הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, כי מלכותו אתנו בגולה ושמו הגדול נקרא עלינו, אבל במעט ברכה מפני הגלות וארץ העמים, וע"ז אנו מתפללין יהא שמו הגדול מבורך, וז"ש אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, היינו שיאמרו זאת בקילוס והודאה כשיהיה שמו הגדול מבורך. ומברכתו יבורך כל בית ישראל, ויהיה זאת לקילוס, מה לו לאב שהגלה את בניו, כי בבחינה זאת הגלות למסך מבדיל ולבחינה זו, אף שאין מגיע לשם פגמי החטאת כמש"נ (איוב לה, ו) אם חטאת מה תפעל לו, אעפ"כ השעשוע והפאר אשר התפאר בישראל בשעה שעשו רצונו ית' לנחת רוח הוא לו כטבע האב. שמקבל נחת רוח משלימות בניו, אבל עתה בשעת הגלות מה לו לאב וכו' ואוי להם לבנים וכו'. (וע"ע בדרשות חת"ס ח"א ט"ז ע"א וח"ב שכ"ב ע"ד ושל"ט ע"ד).

יהא שמיה רבא - במחזור ויטרי (סי' ט' פ"ז - הובא בתוס' ברכות ג' ע"א ד"ה ועונין, ובטור

ס"י נו) פ"י שזו תפילה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז, טז) כי יד על כס י-ה שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק (ע"י תנחומא ס"פ ויצא), וזהו שמיה רבא - שם י-ה רבא. עוד פירושו (ע"י בתוס' וטור הנ"ל) דהכוונה הוא יהא שמו הגדול מבורך, (וע"י בסוה"ס כתר מלוכה שהאריך איזהו כוונה צריך לכוון, ועיי"ש דלרוה"פ עיקר הכוונה כפ"י הב').

הטעם לאמירתו בארמית - יש שפ"י (ע"י תוס' וטור ס"י נה) שהוא בכדי שהמלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה. וגם הקב"ה נזכר מחורבן הבית, ואם יבינו המלאכים יקטרגו עלינו. עוד טעם לפי שהיו רגילים לאמרו אחר הדרשה כדאמרינן במסכת סוטה (דף מ"ט ע"א) אמאי מתקיים עלמא אסדרא דקדושה ואיש"ר דאגדתא. והיו שם עמי הארץ, שאינם מכירין אלא בלשון ארמי שהוא לשונם.

ובכל בו (ס"י ז') כתב הטעם, שמצינו באגדה שלעת"ל יהיו הצדיקים גדולים מן המלאכים ואנו מתפללים בקדיש שימהר הקץ שיתגדל השם ויתקדש, ואם נאמר אותו בלה"ק, שיכנוהו המלאכים אפשר שיקטרגו, כי ידעו כי ידל כבודם ויגדל כבוד הצדיקים עליהם, וכן הדין נותן כי המלאכים אין טבעם לעשות רק טוב, וכיון שכן אין להחזיק להם טובה אם לא יחטאו, אבל הצדיקים המתגברים על יצרם נראה שעתידים לקבל שכר טוב מהם.

עוד טעם הביא בשבלי הלקט (ס"י ח') בשם אחיו הר' בנימין שתחילת אמירתם הי' בלשון עברי (וכמב' בגמ' ברכות בל' יהא שמו הגדול) ובימי שמד גזרו שלא יאמרו יהא שמו הגדול וכו' לכך הנהיגו לאמרו בל' ארמי שלא היו אויבים מכירים בו, ואע"פ שבטלה השמד לא רצו להחזיר הדבר ליושנו, בלשון עברי כדי שלא ישתכחו הנסים והנפלאות וכדי לעשות פומבי לדבר, (ועיי"ש שמביא עוד טעמים).

כל העונה איש"ר מברך בכל כחו - ופרש"י בכל כוונתו. וברבינו יונה (ברכות כ"א ע"ב) כ' כלומר בכל כח כוונתו, ומפני שיש בנ"א שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הכח, אמר שצריך לומר בכל כוחו, אבל אין צריך לתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בנ"א.

ובתוס' הביאו בשם ר"י דיש בפסיקתא במעשה דר' ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלים גזרות קשות.

ובחי' הריטב"א (עמ"ס שבת) כתב והנכון בכל כחו ממש כי בזו מעורר כונתו וכל איבריו לברך שמו של הב"ה.

ובמהרש"א (ח"א עמ"ס שבת) כתב ראיתי מפרש כינוי דכחו אקב"ה וכמ"ש (במדבר יד, יז) משה יגדל נא כח ה' וגו' שהצדיקים בתפלתן מטילין "כח" וגבורה בפמליא של מעלה (וע"ע בנפה"ח שער א' פ"כ מש"כ לבאר).

פותחין לו שערי גן עדן - ופ"י במאירי (עמ"ס שבת) מפני שיש בו רמז לייחודו ית'

ולנצחותו, והוא שייעדו עליו שפותחין לו שערי ג"ע, ויש מפרשים הטעם מפני שאמן והשם המיוחד בכתיבה וקריאה עולים לחשבון אחד צ"א.

שערי גן עדן - ובמהרש"א (שם) כתב דהג"ע יש לו הרבה שערים מחיצה לפנים ממחיצה וכמ"ש (ב"ב ע"ה ע"א) כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חבירו, וכן אמרו (שבת קנ"ב ע"א) כל צדיק שיש לו מדור לפי כבודו, ואמר שזה העונה אמן בכל כחו שפותחין לו כל השערים מחדרי הגן עדן.

מאי אמן - ובעין יעקב ביאר דהקו' מה פירוש של אמן שיהא שכרו כל כך, ועל זה תי' א-ל מלך נאמן, ופי' אע"פ שהוא א-ל מלך ומחויב כל אדם לקיים פקודתו וצוואתו מחמת אלקותו ומלכותו, אע"פ שאינו משלם לאדם שכר גמולו ואפ"ה נאמן הקב"ה לשלם שכר לעושי מצוה, וכיון שעונה כן בכל כוונתו וקולו הרמה להודיע לכל שאין לערוב להקב"ה על מנת לקבל פרס, לכן שכרו כל כך מרובה. א-ל מלך נאמן - ופרש"י כך מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן. ובתוס' צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן.

וכ"ה בשו"ע (סי' קכ"ד ס"ו) ויענו אמן וכו' בכוונה שיכוין לבו אמת היא הברכה, שבירך המברך ואני מאמין בזה, (ועיי"ש במשנ"ב סקכ"ה הכוונה שצריך לכוון באמן בברכת הודאה תפלה וקדיש).

ובכתר ראש (להגר"ח מוואלזין - אות כב) כתב שתפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, ואם אינה נחשבת כקרבן נחשבת כמנחה, אבל אמירת אמן בלא כוונה לא מצאתי שום לימוד זכות.

לא לימא איניש וכו' - ובמהרש"א (עמ"ס סוכה) ביאר דהאזהרה הכא מכיון ששמיה רבא הכונה שם י-ה רבא כמבו' לעיל, ע"כ חשש רבא שלא יפסוק בו. ובשפ"א (עמ"ס סוכה) ביאר באופ"א דכיון דהוא שבח גדול שהעולם עומד עליו (עי' לעיל) ע"כ חששו שלא להפסיק.

לברכו יאמר זה

(ספרי)

רבי יוסי אומר. מנין לעומד בבית הפנסת ואומר ברכו את ה' המברך שעונין אחריו ברוך ה' המברך לעולם ועד. תלמוד לומר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו. ומנין לאומר יהא שמיא רבא מברך שעונין אחריו לעולם ולעלמי עלמיא תלמוד לומר הבו גדל לאלקינו. רבי חנינא בן אחי רבי יהושע אומר. הרי הוא אומר כי שם ה' אקרא. זה המברך. הבו גדל לאלקינו. אלו העונין אחריו. ומה הם עונים אחר המברך. ברוך ה' המברך לעולם ועד. וכן הוא אומר גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדו:

מקורות:

רבי יוסי: ספרי האזינו לב, ג. כי שם: דברים לב ג. רבי חנינא: מכילתא בא ט"ז. גדלו: תהלים לד. ד.

לברכו. לקדוש. וברוך

(פרקי היכלות סוף מדרש כונן)

כונן שמים בתבונה. העליונים שבראן הקדוש ברוך הוא לשבח לשמו. כיצד. בכל שחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד. וכל גדודי מעלה עונין אחרינו ברוך ה' המברך לעולם ועד. עד שאינם גומרים את הדבר. שרפים עומדים ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והאופנים וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ומרעשים כל העולם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. ועוד אותה חיה עומדת עד שגומרים כל שרי מעלה וכל גדודים וכל מחנות. וכל אחד במעמדו אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל. שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד:

מקורות:

כונן: משלי ג, יט. העליונים: פרקי היכלות פכ"א. ה' ימלך: שמות טו, יח. קדוש: ישעיה ו, ג. ברוך: יחזקאל ג, יב. שמע: דברים ד, ו.

לקדוש לברוך וימלך.

(פרקי היכלות פ"ו. וקצת ממנו ריש פרק ב' דחגיגה. וכן השאר הם בריתות חיצונות):

אמרו עליו על סנדלפון. שהוא גבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה. ועומד אחרי המרכבה. וקושר כתרים לקונו. ומשביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו. ובשעה שיוצא הכתר. כל חילי מרום מרתחין ומזדעזעין וחיות דוממות ומנהמות פארי. באותה שעה עונים ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ובשעה שמגיע לכסא, מתגלגלין גלגלי כסא ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעים אחזום חלחלה. ובשעה שהוא עובר על כסאו. כל חילי מרום וכתר הכבוד שלו פותחים פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. בא וראה כמה גדלתו של הקדוש ברוך הוא. שבשעה שמגיע כתר לראשו. מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו. וכל חיות ושרפים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד וחילי מעלה ומטה מתגדלים ומתגברים ומתגאים ונותנין הוד והדר וממליכין כלם בפה אחד ואומרים ה' ימלך לעולם ועד יהא שמיא רבא מברך:

מקורות:

אמרו פסיקתא רבתי פ"כ

לקדוש וברוך

(מדרש כונן)

יהא שמו הגדול מברך לעולם ולעולמי עולמים. שהוא מתכונן ועושה שמים כארבע מאות ותשעים וששה אלפים רבבה של מלאכי השרת שעומדים לפניו ומקדישין

לשמו בכל יום. מיציאת החמה עד שקיעת החמה. ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומשקיעת החמה עד יציאת החמה. אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו.

לקדוש וברוך וימלך

כשעלה משה למרום. מצא כת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וכת אומרת ברוך ברוך ה' ממקומו. וכלם עונים בפה אחד ואומרים ימלך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור הללויה:

מקורות:

ימלך תהלים קמו, י.

לברכו דערבית יאמר

חיה אחת יש ברכיע. כשהוא יום אות אמת במצחה ויודעין שהוא יום. ולערב אמונה במצחה ויודעין שהוא לילה. ובכל פעם אומרת ברכו את ה' המברך. וכל גדודי מעלה עונים ברוך ה' המברך לעולם ועד:

בסידורים אחרים נדפס כסדר הזה

מי שאיחר לבוא לבית הכנסת ולא שמע חצי קדיש קודם ברכו דשחרית יאמר זה אחר רחום וחנון בפה מלא:

זה אומר אני, במקום חצי קדיש, קדם ברכו:

ועתה יגדל נא כח ה' באשר דברת לאמר: והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה': ברכי נפשי את ה'. ה' אלקי גדלת מאד הוד והדר לבשת: להוי שמה די אלקא מברך מן עלמא ועד עלמא די חכמתא וגברתא דליה היא: אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מה טעם בפרע פרעות משום דברכו את ה': אמר רבי שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים. אל תקרי שמר אמונים אלא שאומרים אמונים.

מי שלא שמע ברכו דשחרית יאמר זה אחר רחום וחנון:

זה אומר אני במקום ברכו דשחרית:

בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה': קומו ברכו את ה' אלקיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם בברך ומרומם על כל ברכה ותהלה: יהי שם ה' מברך

מעתה ועד עולם: ברוך ה' אלקים אלקי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: אמר רבי עקיבא בכל יום ויום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע בשחרית ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד עד שמגיע לברכו. וכשמגיע לברכו אחת ששמה ישראל וחקוק על מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את ה' המברך, וכל גדודי מעלה עונין, ברוך ה' המברך לעולם ועד:

מי שלא שמע קדושה דשחרית יאמר זה אחר רחום וחנון:

זה אומר אני, במקום קדשה דשחרית:

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשמים יכסה פניו ובשמים יכסה רגליו ובשמים יעופף: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו: ימלך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור הללוי-ה. כשעלה משה למרום מצא פת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וכת אחת אומרת ברוך כבוד ה' ממקומו. וכלם עונים בפה אחד ואומרים ימלך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור הללוי-ה:

במקום קדיש שלם יאמר:

זה אומר אני, במקום קדיש שלם:

ואח"כ יאמר ועתה יגדל נא ככתוב לעיל עד משום דברכו את ה' ואח"כ יאמר: אמר רבי יהושע בן גדיא כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה ועונה אמן לעולם הבא שנאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן. אמן בעולם הזה ואמן לעולם הבא:

למנחה במקום חצי קדיש יאמר זה:

זה אומר אני, במקום חצי קדיש, קדם מנחה:

ואח"כ יאמר ועתה יגדל נא ככתוב לעיל עד חכמתא וגבורתא דיליה היא ואח"כ יאמר:

תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך והגיע זמן תפלת המנחה ונכנסתי לחרבה אחת מחרבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח. אמר לי מה קול שמעת בחרבה זו. אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין האמות.

אמר לי בכל יום ויום אומרת כן וכשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואומרים אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי הקדוש ברוך הוא מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן ומה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם:

אמר רבי שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמינים:

למנחה במקום קדושה יאמר זה:

זה אומר אני, במקום קדושה, של מנחה:

ואח"כ יאמר ולא תחללו כמו שכתוב למעלה ואח"כ יאמר:

אמרו על סנדלפון שהוא גבוה יותר מחבריו מהלך חמש מאות שנה ועומד אחורי מרפכה וקושר כתרים לקונו ומשביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו ובשעה שיוצא הכתר כל חילי מרום נרתעין ומזדעזעין וחיות הוממות ומנהמות כארי באותה שעה עונין ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו: ובשעה שמגיע לפסא מתגלגלים גלגלי הפסא ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעין אוחזתן חלחלה: ובשעה שהוא עובר על כסאו, כל חילי מרום וכתר הכבוד שלו פותחין פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו: בא וראה כמה גדלתו ושכחו של הקדוש ברוך הוא שבשעה שמגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיות ושרפים וגלגלי המרפכה וכסא הכבוד וחילי מעלה ומטה מתגדלין ומתגברין ומתגאין ונותנים הוד והדר וממליכין כלם בפה אחד ואומרים ימלוך ה' לעולם אלקינו: ציון לדור ודור הללויה:

לערבית במקום ברכו זה מיד אחר והוא רחום:

זה אומר אני, במקום ברכו של ערבית:

חיה אחת יש ברכיע כשהוא יום אות אמת במצחה ויודעין המלאכים שהוא יום ולערב אמונה במצחה ויודעין שהוא לילה ובכל פעם אומרת ברכו את ה' המברך, וכל גדודי מעלה עונין ברוך ה' המברך לעולם ועד:

בראבי"ה ובטור כ' אגדתא זו במקום קדיש

גמ' חולין דף צ"א ע"ב

אמר רב חננאל אמר רב שלש פתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה' צבאות, מיתבי חביבין

ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומרים בכל שעה ומלאכי השרת אין אומרים קדוש אלא פעם אחת ביום ואמרי ליה פעם אחת בשבת ואמרי ליה פעם אחת בחודש, ואמרי ליה פעם אחת בשנה ואמרה לה פעם אחת בשבוע ואמרי ליה פעם אחת ביובל ואמרי ליה פעם אחת בעולם. וישראל מזכירים את השם אחר שתי תבות, שנאמר (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' וגו', ומלאכי השרת אין מזכירים את השם אלא לאחר ג' תבות בדכתיב (ישעיה ו, ג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ואין מה"ש אומרות שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר (איוב לח, ז) ברוך יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלקים, אלא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת קדוש ה' צבאות, והאיכא (יחזקאל ג, יב) ברוך, אופנים הוא דאמרי ליה, ואיבעית אימא פיון דאיתיהב רשותא אתיהיב.

ביאורים:

מיתבי וכו' - פרש"י - קתני מיהת אחר שלש תיבות ואת אומרת קדוש ה'.

והאיכא ברוך - דהוזכר אחר ב' תיבות כדכתיב ברוך כבוד ה', ומשני ברוך האופנים הוא דאמרי ליה שהם מכסא הכבוד עצמו, וכי אמרינן אנן במלאכים. כיון דאיתיהב רשותא - להזכיר, דכבר הזכירוהו בקדוש לאחר שלש תיבות של שבת. איתיהב - רשותא לאדכוריה להדיא.

וישראל מזכירין את השם - במהרש"א (עמ"ס חולין) ביאר דהוא כפירוש התרגום בג' קדושות (ישעיה ו, ג) קדיש בשמי מרומא בית שכינתיה, קדיש על ערעא עובד גבורתיה, קדיש לעלם עלמיא ואז ולעלמי עלמיא, דהיינו לעוה"ב יתייחד שמו הקדוש בעולם כדנאמר (זכריה יט, ט), ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד, כי בעוה"ז ניתן לכל אומה שר בשמים, גם האומות הרבה בארץ יאמינו לצבא השמים, וע"כ המלאכים אין להם להזכיר שם המיוחד עד אחר שמזכירין הג' קדושות, דהיינו בקדושה שיהיה לעלם עלמיא, שיהיה אז שמו הקדוש אחד.

בת אחת אומרת קדוש - ביאר המהרש"א (שם), שהוא קדיש בשמי מרומא, והכתב' הוסיפה לומר ק"ק על הקדושה דעל ארעא גו', וכתב' הג' אומרת והוסיפה ק' ק' ה' על הקדושה דעלמי עלמיא, ומזכיר את שם המיוחד, כי אז יהיה שמו אחד אבל ישראל המיוחדים קדושתו על ארעא גם בעוה"ז כנוסח אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ הנה הם לפניך ממחיצת המלאכים לייחד שמו אחרי קדוש השני שהוא הוראה שהוא קדיש על ארעא דהיינו אחר ב' תיבות, וע"כ גם בשמע ישראל מייחדים שמו המיוחד אחר ב' תיבות.

בראבי"ה כ' לקרוא פרשה זו

ישעיה פרק ו'

א. בשנת מות המלך עזיהו ואראה את ה' ישב על כסא רם ונשא ושווליו מלאים את ההיכל: ב. שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתיים יכסה פניו

ובשמים יעופף: ג. וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו: ד. וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן:

רש"י:

בשנת מות - כשנצטרע: ושוליו. כמו שולי המעיל (שמות כח לד), תחתיתו. ראיתו יושב על כסא בשמים ורגליו בהיכל, הדום מרגלותיו בבית המקדש, לדון על עוזיה שבא ליטול כתר כהונה: (ב) שרפים עומדים ממעל. בשמים: לו. לשמשו, כן תרגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי: בשמים יכסה פניו. שלא יביט לצד השכינה: ובשמים יכסה רגליו. לצניעות, שלא יראה כל גופו לפני בוראו. ובתנחומא (אמור יא) ראיתי, כסוי הרגלים לפי שהם פכף רגל עגל (יחזקאל א ז), שלא להזכיר לישראל עון העגל: ובשמים יעופף. ובתרי משמש (תרגום יונתן): (ג) וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחייב שריפה, אלא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו שיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו'. ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא, וכן תרגם [יונתן]: קדוש קדוש קדוש. שלש פעמים כתרגומו: (ד) וינעו אמות הספים. אילנות סיפי (תרגום יונתן), הם מזוזות הפתח, שנמדדין במדות אמות לגובה ולרוחב, והן מזוזת ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים. והוא היה יום הרעש שנאמר בו (זכריה יד ה) ונסתם פאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה, בו ביום עמד עזיה להקטיר בהיכל, רעשו שמים לשורפו, לומר דינו בשריפה, כמו שנאמר (במדבר טז לה) ותאכל את החמשים ומאתים איש, וזהו שקראם שרפים, שבאו לשורפו, רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו לבלע כקרח שערער על הכהונה, יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' (שם יז ה), ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה, וכעדתו בשריפה, אלא כאשר דבר ה' ביד משה (שם) בסנה, הבא נא ירך בחיקך (שמות ד ו) והוציאה מצורעת כשלג אף כאן צרעת פרוחה במצחו (תנחומא צו יג):

השלמת כוונת - ברכו

זוה"ק פרשת תרומה קלה, א.

אם מתפלל ביחידות יאמר זה אחר בנהירו דאנפין: (לסידור שועה"ר - בעל התניא)

ולומר ברכו את ה' המברך, את דיקא, דא שבת דמעלי שבתא ברוך ה' המברך, דא אפיקו דבירכאן ממקורא דחיי, ואתר דנפיק מניה כל שקיו לאשקאה לכלא. ובגין דאיהו מקורא ברזא דאת קימא, קרינן ליה המברך, איהו מבועא דבירא. וכיון דמטאן התם הא פלהו לעולם ועד. ודא איהו ברוך ה' המברך לעולם ועד.